

Adalékok a mikrotipográfiai kalandozásokhoz

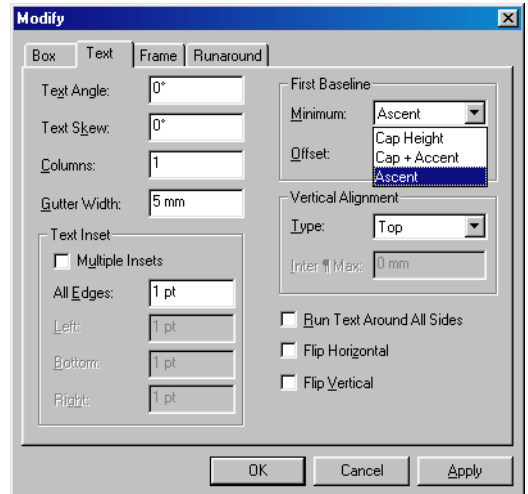
Nagy Bence

AZ OPTIKAI SORKIEGYENLÍTÉS PÉLDÁJÁN LÁTHATÓ, hogy a margóra kilógatott írásjelek szétfeszítik a szövegdozsoz hagyományosan vett szélességét. A szedéstükör méretének relativitása azonban sokkal szembezőkőbb, ha horizontális kiterjedése helyett a sorok függőleges elhelyezkedését nézzük.

A legtöbb tördelőprogramban a szedéstükör meghatározása a margók méretének megadásával történik, és az így létrejött téglalap alakú felületet töltjük ki szöveggel. Mivel latin betűs írásunk balról jobbra, valamint fentről lefele halad, a sorszalagok vízszintesen a tükör egyik szélétől a másikig húzódnak, és egymás alatt meghatározott távolságonként követik egymást. A sorok vízszintes kitöltése jórészt a szóközök méretének változtatásával történik, de ugyanez a technika nem alkalmazható a sorközök esetén. A soregyen tartása súlyos esztétikai kritérium, amely nemcsak a könyv egységességét biztosítja, hanem a lap két oldalára nyomott szöveg átütésének zavaró hatását is minimalizálja.

A szedéstükör tényleges magasságát két tényező határozza meg: hány sor fér el a szedéstükörben, valamint az egyes sorok mennyire töltik ki függőlegesen az általuk elfoglalt helyet. Az első a magától értetődőbb: mivel a sorok távolsága kötött és csak egész számú sor vehető figyelembe, a szedéstükör alját az utolsó befért sor helyzete határozza meg.

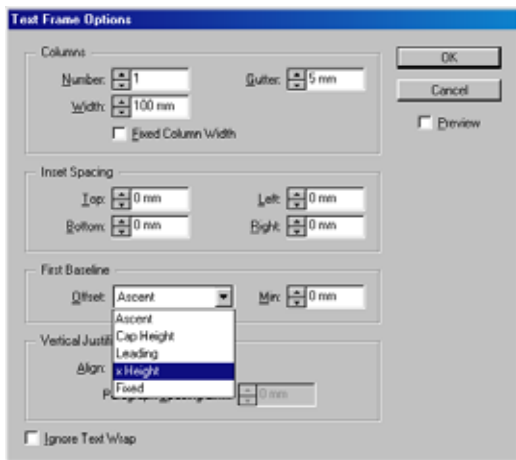
A második már jóval bonyolultabb: az alkalmazott betűméret csak arányaiban adja meg az írás érzékelt magasságát. Az egyes betűk a következő csoportokba sorolhatóak: középmagasak (x-height), felnyúló szárúak (ascent) és lelógó szárúak (descent), valamint a nagybetűk magassága (cap-height) általában ezek-től eltérő. Jelen betűtípus betűmagasságának $^{727}/_{1000}$ része esik a betűk alapvonalára fölé, és $^{273}/_{1000}$ része az alá. Ez korántsem jelenti, hogy a betűszárak ténylegesen ki is töltik ezt a helyet, ugyanis a számítógépes készleteket is a klasszikus ólombetűs technika szerint készítik, aminek következtében a betűmérettel egyező sortávolság – vagy hagyományos szóhaszná-

latt saját törzsre szedés – esetén sem kell a sorok összeérésétől tartani.

A sor optikai magasságát nem lehet egyértelműen és minden betűtípusra érvényesen meghatározni, valahol a betűk középmagassága (x-height) és a felnyúló szárak teteje (ascent) között van. A betűk többsége csak középmagasságú, ezért alapvetően ez tekinthető a sor magasságának. A fellógó szárak és a nagybetűk ezt felfelé tolják, ez pedig a különböző nyelvek esetében eltérő mértékű. A sok ékezetet használó magyar és a főneveket nagybetűvel kezdő német nyelv sorszalagjai magasabbnak tűnnek, mint az ezekkel a sajátosságokkal nem rendelkező angolé. Ezért kerülendőek a csupa nagybetűs kiemelések is, mivel felfelé tolják a sor egy részének optikai tetejét, megbontva ezzel annak egyenletességét.

Miért is érdekes, hogy hol kezdődik az oldal teteje? A szövegeket minden esetben egy meghatározott alapvonalra, a betűvonalra (baseline) ültetjük rá, de ha képet rakunk a szedéstükör tetejére, akkor annak nem a legelső sor alapvonalához, hanem annak optikai tetejéhez kell igazodnia. Az ilyen relatív méretmegadás egyik tördelőprogramban sem megy automatikusan,

a *Mikrotipográfiai kalandozások* esetében a $\text{T}_\text{E}_\text{X}$ rendszer látványosan az előző sor alapvonalához igazította a képeket. A WYSIWYG programok esetén kézzel lehet több-kevesebb sikerrel a megfelelő helyre tenni az ilyen objektumokat, a $\text{T}_\text{E}_\text{X}$ -hez hasonló programozható rendszereknél pedig meg kell tanítani a rendszert rá, hogy az egyes elemek között ilyen különbséget is tegyen.

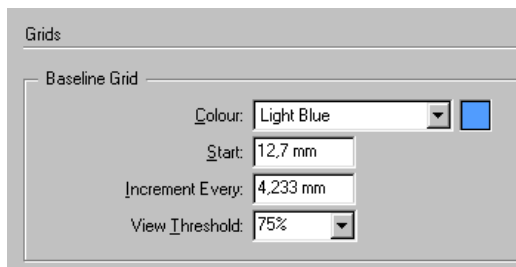
Mekkorának tekintjük a sor magasságát? Már részben leírtam a választ. A nagybetűkre jellemző, hogy az alapvonalon kezdődnek (kivéve talán a J-t és a Q-t) és egyforma magasak. Ezek a jellemzők jól jönnek a sormagasság meghatározásánál: a kiskapitális fontok olyan betűváltozatok, amelyek a nagybetűk formáit hordozzák, de olyan magasságúra tervezik őket, hogy tökéletesen belesimuljanak a kisbetűs szövegbe. A legközelebb tehát akkor jutunk a sor optikai magasságához, ha a kiskapitális betűváltozat méretét vesszük alapul. Ez persze nem lehet kőbe vésett szabály (a tipográfiában általában elmondhatjuk ezt), a végső döntést szemünknek kell kimondani. Az optikai hatást pedig a kép folthatása és a képkeret jellemzői is befolyásolják.

A fotók elhelyezése akkor a legjobb, ha úgy sikerül megvágni azokat, hogy tetejük a sor optikai tetejéhez, aljuk pedig valamelyik sor alapvonalához igazodik (amint ez a helyes gyakorlat a *Grafika* oldalain megfigyelhető). Sajnos ebben a cikkben ettől részben el kellett tekintenem, mivel a képernyőn megjelenő beállítóablakok teljes egészében megjelennek; általában a képzőművészeti alkotások sem vághatóak szabadon. Az előző oldal tetején látható képernyőfotó pontosan a kiskapitális betűsor tetejéhez igazodik, mivel azonban a

kép teteje nagyon világos, ezért mégis úgy tűnik, mintha lejjebb helyezkedne el. Éppen ezért ezen az oldalon lévő illusztrációt egy Didot-ponttal feljebb toltam.

A professzionális szövegdoboz-elvű tördelőprogramok esetén megadhatjuk, hogy a doboz tetejéhez viszonyítva hol is kezdődjön a szöveg első sora. Az előző oldalon lévő kép a QuarkXPress 5-ös verziójának beállítóablakát mutatja, a First baseline az általunk keresett opció, a legördülő menüben csak egy kifejezés ismeretlen eddig, a Cap+Accent a nagybetűk és ékezetek együttes magasságát jelentik. Az InDesign 2 lehetőségei (ezen az oldalon látható) nagyjából megegyeznek, a Leading a sortávolságot jelenti, míg a Fixed általunk megadott értékre ad lehetőséget. QuarkXPressnél is van lehetőség a beállítás kézi befolyásolására, ezt az Offset paraméter változtatásával tehetjük meg. Ha a szövegdobozt ilyen módon megfelelően beállítottuk, akkor az oldal élére kerülő képek elhelyezése már egyszerű: csak a szövegdoboz tetejéhez kell igazítani azokat.

A módszernek két hiányossága van. Az első, hogy a szövegközi képek elhelyezésére nem kapunk semmilyen támpontot, azt továbbra is kézzel kell a helyükre igazítani. Vagy esetleg a betűk alapvonalára helyezve egy előre meghatározott értékkel toljuk felfele valamennyit. A másik, hogy ha soregyent alkalmazunk és a szöveget ahhoz igazítjuk, akkor a dobozaink jó beállításai felülbírálnak.

Az InDesign 2 beállítóablakának részletén látható, hogy a soregyen két paraméterrel adható meg, a Start opció az első alapvonal kezdetét, az Increment Every pedig a vonalak távolságát adja meg (az XPress is ezeket a beállításokat teszi lehetővé). Amit ebben az esetben tehetünk, hogy az első alapvonal helyzetét úgy választjuk meg, hogy az egy előre kiszámított értékkel a felső margó vonala fölé essen, így a rá eső szöveg pontosan ugyanúgy helyezkedhet el, mintha nem lenne soregyen bekapcsolva.